

Karel IV. - Vlastní životopis (Vita Karoli Quatra)

Kapitola III.

Potomstvu vašemu jsem snažně psal výše uvedená slova moudrosti a bázně boží, jak jsem to jen ve své nepatrnosti s pomocí boží dovedl. Nyní chci vám napsat o marném a nemoudrém životě svém a o počátku svého světského běhu, aby vám mohl sloužit za příklad. A nezamlčím milosti, která byla mně od Boha vlita, ani lásky ke studiím, kterou chovala snažnost mých prsou; abyste tím více doufali, že boží pomoc vás bude podporovat ve vašich pracích, čím více otcové a předchůdcové vaši vám o ní vyprávějí. Neboť také psáno jest: *"Otcové naši vypravovali nám."*

Přeji si tedy, aby vám nebylo tajno, že mého otce jménem Jan zplodil Jindřich VII., císař římský, z Markéty, dcery vévody brabantského. Jan pojal manželku jménem Elišku, dceru Václava II., krále českého, a obdržel s ní Království české, poněvadž nebylo mužského potomka v královském rodě českém. I vyhnal Jindřicha, vévodu korutanského, který měl za manželku starší sestru řečené manželky, která později zemřela bez potomstva; ten obdržel Království české pro onu sestru dříve než Jan, jak se o tom vypraví jasněji v českých kronikách. Tomuto Janovi, českému králi, se narodil v Praze z královny Elišky prvorozený syn jménem Václav léta Páně tisícího třístého šestnáctého, dne 14. května o páté hodině ranní. Později se mu narodil druhý syn jménem Otakar, ale v chlapeckém věku zemřel. Posléze zplodil ještě třetího syna jménem Jan. Řečený král měl pak dvě provdané sestry: první vdal za krále uherského Karla prvního, a ta zemřela bezdětná; druhou pak dal za manželku Karlovi, králi francouzskému. V době jeho vlády ve Francii, léta od vtělení Páně tisícího třístého dvacátého třetího, poslal mne řečený již můj otec k jmenovanému králi Francie, když jsem byl v sedmém roce svého chlapectví; i dal mne onen francouzský král od biskupa biřmovat a dostal jsem stejné jméno, jako on měl, totiž Karel. I dal mi za manželku dceru Karla, strýce svého, jménem Markéta, zvanou Blanka. A toho roku zemřela bez dětí manželka králova, sestra mého otce. Později též král pojal jinou za manželku.

Král mě velice miloval a přikázal mému kaplanovi, aby mě poněkud cvičil v písmě, ačkoliv král sám nebyl písma znalý. A tak jsem se naučil číst hodinky blahoslavené Marie Panny, a když jsem jim poněkud rozuměl, čítal jsem je denně v dobách svého dětství stále raději, neboť mým opatrovníkům bylo od krále nařízeno, aby mne k tomu nabádali. Král pak nebyl lakomý na peníze a měl dobrou radu a dvůr jeho se stkvěl množstvím knížat jak duchovních, tak světských. (...)

V tom roce (1328) zemřel také Karel, můj tchán, a zanechal prvorozeného syna jménem Filip. Téhož roku pak zemřel v den Očišťování Panny Marie Karel, král francouzský, zanechal manželku těhotnou; pak porodila dceru. A poněvadž podle obyčeje platného v království dcery nenastupují na trůn, byl povýšen Filip, syn mého tchána, za krále francouzského, protože byl nejbližším dědicem v linii mužské. Filip podržev rádce svého předchůdce, ale nepřikládal sluchu jejich radám a oddal se lakotě.

Mezi jeho rádci byl jeden muž velmi moudrý, Petr, opat fécampský, původem z Limoges, člověk výmluvný a vzdělaný a všelikou ušlechtilostí mravů zdobený. Ten za prvního roku panování Filipova sloužil slavně mši na Popeleční středu a měl tak poutavé kázání, že byl ode všech chválen. Já pak jsem byl při dvoře řečeného krále Filipa, jehož sestru jsem měl za manželku, po smrti krále Karla, u něhož jsem byl pět let. I zalíbila se mi dovednost a výmluvnost onoho opata v tom kázání tak, že poslouchaje ho a dívaje se na něho, měl jsem ve zbožnosti takové vytržení, že jsem u sebe počal uvažovat říkáje si: Co je to, že se taková milost ve mne vlévá z toho člověka? Potom jsem se s ním seznámil a on mne zahrnoval velikou láskou a otcovskou přízní a poučoval mne častokráte z Písma svatého.

I zůstal jsem dva roky po smrti Karlovi na dvoře krále Filipa. Po oněch dvou letech vrátil mne král i s mou manželkou, svou sestrou Blankou, mému otci Janu, králi českému, do města Lucemburku; hrabství patřilo mému otci právem nástupnickým po jeho otci, císaři Jindřichu svatě paměti. Tento byl jako hrabě lucemburský zvolen za krále římského; o tom, jakým způsobem a v které době panoval, obšírně se vypravuje v římských kronikách. (...)

Kapitola VIII.

(...) Tehdy, dav nám povolení k odchodu, poslal nás napřed do Čech. A sjednavše příměří se svými nepřáteli, prošli jsme územím mantovským do Verony a odtud do hrabství tyrolského; zde jsme se shledali se svým bratrem Janem, kterého náš otec oženil s dcerou vévody korutanského a hraběte tyrolského. Tento vévoda, tchán našeho bratra, měl dříve za choť sestru naší matky jménem Anna, jak bylo výše psáno. Po její smrti si vzal za manželku sestru vévody brunšvického a s ní měl řečenou dceru Markétu. A s tou odevzdal našemu bratru po své smrti vévodství korutanské a hrabství tyrolské; neboť neměl mužského potomka. A tak nastal mír mezi ním a naším otcem, neboť předtím byli nepřáteli, protože náš otec vyhnal z Čech téhož vévodu, jak je o tom výše psáno. Posléze jsme prošli Bavorskem, kde jsme se setkali se svou starší sestrou Markétou, která měla jediného syna Jana s Jindřichem, vévodou bavorským. Potom jsme dospěli do Čech, kde jsme nebyli po jedenáct let. Shledali jsme, že několik lety předtím zemřela naše matka jménem Eliška.

Ještě za jejího života byla naše mladší sestra jménem Guta poslána do Francie a provdána za Jana, prvorozeného syna francouzského krále Filipa, jehož sestru Blanku jsme měli za manželku. Třetí pak a poslední naše sestra jménem Anna byla v těch dobách u řečené naší sestry ve Francii. A tak když jsme přišli do Čech, nenalezli jsme ani otce, ani matku, ani bratra, ani sestru, aniž koho známého. Také českou řeč jsme úplně zapomněli, ale později jsme se jí opět naučili, takže jsme mluvili i rozuměli jako každý jiný Čech. Z boží milosti jsme dovedli mluvit, psát a číst i nejen česky, ale i francouzsky, italsky, německy a latinsky tak, že jsme byli mocni oněch jazyků stejně jednoho jako druhého.

Tehdy náš otec odejel do hrabství lucemburského pro jakousi válku, kterou tam vedl s vévodou brabantským, on sám i se svými spojenci, totiž biskupem lutyšským, markrabím julišským, hrabětem gelderským a mnohými jinými, i nám svěřil svou pravomoc nad Čechami po dobu své nepřítomnosti.

Toto království jsme našli tak zpustošené, že jsme nenašli jediný svobodný hrad, který by nebyl zastaven se všemi královskými statky, takže jsme neměli, kde bychom přebývali, leč v měšťanských domech jako jiní měšťané. Pražský hrad byl zcela opuštěn, pobořen a zničen, neboť od časů krále Otakara II. byl celý ztroskotán až k zemi. Na tom místě jsme dali vystavět veliký a krásný palác s velikým nákladem, jak je dnes kolemjdoucím patrné. V té době jsme poslali pro svou manželku, ježto byla dosud v Lucemburku. Ta pak přišedši měla po roce prvorozenou dceru jménem Markéta.

V těch dobách dal nám náš otec markrabství moravské, a toho titulu jsme užívali. Když pak obec šlechtných mužů z Čech přihlédla k tomu, že pocházíme ze starobylého rodu českých králů, poskytla nám z lásky k nám pomoc, abychom mohli zpět získat hrady a královské statky. Tehdy jsme znovu získali s velikými náklady a úsilím hrady Křivoklát, Týřov, Světlík, Litice, Hradec Králové, Písek, Nečtiny, Zbiroh, Tachov, Trutnov v Čechách; na Moravě pak Lukov, Telč, Veverčí, hrad olomoucký, brněnský a znojenský i mnoho jiných statků zastavených, a zcizených koruně. A měli jsme mnoho rytířů, kteří byli hotovi nám sloužit, a království prospívalo den ode dne; obec dobrých nás milovala, zlí se nás báli a vystříhali se zla. Spravedlnost sdostatek vládla království, ačkoliv páni se stali většinou tyrani a nebáli se krále, jak se slušelo, protože si království mezi sebe rozdělili. A tak drželi jsme vladařství nad královstvím, zlepšující je den ode dne po dva roky. Toho času dali jsme svou mladší sestru Annu za manželku Otovi, vévodovi rakouskému. V oněch dnech zemřel vévoda korutanský, tchán našeho bratra. A když se náš bratr měl uvázat v držení vévodství korutanského a hrabství tyrolského po jeho smrti, tu Ludvík, který se činil císařem, uzavřel tajně spolek s vévodou rakouským Albrechtem a Otou, aby si tajně a lstivě rozdělili panství našeho bratra; týž Ludvík chtěl mít hrabství tyrolské, vévodové pak vévodství korutanské. Ludvík byl nepamětliv služeb, které mu náš otec prokázal, když se ucházel o císařství, jak je o tom psáno výše. Vévoda pak rakouský, ačkoliv měl naši sestru, spikl se tajně hned po smrti řečeného vévody korutanského s pánem z Aufensteinu, který byl z vůle vévody ustanoven vladařem celého Korutanska, a ihned se s bratrem svým zmocnil Korutan, které jim zmíněný pán z Aufensteinu dobrovolně vydal a

odevzdal v držení. A tak ztratil náš bratr vévodství korutanské. Avšak páni z hrabství tyrolského se nechtěli poddat Ludvíkovi, ale zůstali v poslušnosti našeho bratra.

Po těchto událostech přišel náš otec do Čech a přivedl s sebou manželku, kterou si vzal za královnu, jménem Beatrix, dceru vévody bourbonského, z rodu králů francouzských; s ní potom zplodil jediného syna Václava. Tehdy zlí a lstiví rádcové zvítězili nad námi u našeho otce, vlastní prospěch hledající: byli to Čechové i páni z hrabství lucemburského. Přístupující k našemu otci namlouvali mu říkáje: „Pane! Mějte se na pozoru; váš syn má v království mnoho vašich hradů i mnoho přívrženců; proto bude-li takto dlouho nadužívat své moci, vyžene vás, kdykoliv bude chtít; neboť je sám dědicem království, pochází z rodu českých králů a velmi je milován od Čechů, vy však jste král příšlý.“ To pak říkali, hledající prospěch a vlastní výhody, aby jim svěřil hrady a statky královské. Otec natolik uvěřil jejich radám, že k nám pojal nedůvěru a odňal nám proto všechny hrady i správcovství v Čechách a v markrabství moravském. A tak nám zbyl pouze titul markraběte moravského beze vší podstaty.

V ten čas jsme jednou jeli koňmo z Křivoklátu do Prahy, abychom se sešli se svým otcem, který byl na Moravě. Dojeli jsme velice pozdě do Pražského hradu, do starého domu purkrabského, kde jsme po několik let přebývali, dokud nebyl vystavěn velký palác. V noci ulehli jsme si na lůžko a Bušek starší z Velhartic před námi na jiné lůžko. V síni byl rozdělán veliký oheň, protože byl zimní čas, a hořelo tam mnoho svic, takže bylo dosti světla; okna i dveře byly zavřeny. A když jsme usnuli, tu kdosi chodil po síni, takže jsme se oba probudili. I kázali jsme řečenému Buškovi, aby vstal a podíval se, co by to bylo. On vstal, obešel síň hledaje, ale nic neviděl aniž mohl najít.

I rozdělal větší oheň a rozsvítil více svíček a šel k číším, které stály naplněny vínem na lavicích; napil se a postavil číši vedle jedné velké svíce, která hořela. Napiv se ulehл znovu na lůžko. My oděni ve svém plášti jsme seděli na lůžku a slyšeli jsme někoho přecházet, ale nikoho jsme neviděli. A tak dívající se s Buškem na číše a svíce, spatřili jsme, jak se jedna číše skácela; táž číše byla vržena, nevíme kým, přes lůžko Buškovo z jednoho rohu síně až do druhého, a odrazivši se od zdi, padla doprostřed síně. Spatřivše to poděsili jsme se nemálo; stále jsme však slyšeli někoho po síni přecházet, ale nikoho jsme neviděli. Ale potom, požeňnavše se svatým křížem, ve jméně Kristově jsme spali až do rána. A ráno vstavše našli jsme číši, jež byla hozena vprostřed síně, a ukázali jsme to blízkým, kdož ráno k nám přišli.

KAREL IV. *Vlastní životopis*. Přel. Jakub Pavel. 1. vyd. Praha: Odeon, 1978.

HORA, Petr. *Toulky českou minulostí: 2. díl*. 1. vyd. Praha: Práce, 1991, 453 s. ISBN 80-208-0111-1.

- 1) Porovnej, v jaké osobě a jakém čísle vypráví Karel IV. svůj životopis v kapitole III. a v kapitole VIII. Jak se nazývá taková to forma?
- 2) Kdo jsou jeho rodiče a prarodiče?
- 3) Kdy se Václav narodil?
- 4) Měl nějaké sourozence?
- 5) Kde žil Václav v dětství (od r. 1323)?
- 6) Kolik mu bylo, když se poprvé oženil? Jak dlouho na dvoře krále Karla byl? Kolik mu bylo, když z Francie odcházel?
- 7) S kým se Václav, nyní už Karel, setkal cestou domů? S kým se setkal doma?
- 8) Kolika jazyky uměl?
- 9) Co udělal po návratu do Čech (resp. poté, co mu otec svěřil dočasně opatrovnictví vlády a přiznal titul markraběte moravského)?
- 10) Jak vládl? Dařilo se mu?
- 11) Jak na to zareagoval jeho otec?
- 12) Jaký zážitek prožil Karel při cestě za svým otcem?
- 13) Kdo byl Bušek z Velhartic a z které balady jej známe?

Řešení:

1) I. – IV. kap. – číslo jednotné (já, můj otec, moje záležitost), od V. kapitoly (bez přechodu, bez nějaké zřejmé příčiny v textu) mluví o sobě v čísle množném (my, náš otec, naše záležitosti). (Prvních 14 kapitol líčí mládí a jeho politické působení do roku 1340, dalších 6 kapitol události let 1341 – 1346; 1346 korunován králem, i poslední věta textu zní, že byl Karel korunován; Životopis sepsán kolem 1370). Plural majestatikus.

2) Jan Lucemburský (Jindřich VII. a Markéta Brabantská) a Eliška Přemyslovna (Václav II. a *Guta Habsburská – není zmíněná v textu*).

3) 14. 5. 1316 v 5 hodin ráno.

4) V tomto textu: bratry Otakara (v jiném překladu Přemysla; žil krátce), Jana a nevlastního bratra Václava, sestry: starší Markétu a mladší Gutu (míněná Jitka, německy Jutta, též Guta; mladší zřejmě ve smyslu mladší než Markéta, jinak Jitka byla starší než Karel) .

(Přesné pořadí dětí: s Eliškou Přemyslovnou: Markéta (1313 – 1341), Jitka (1315 – 1349), Václav (pozdější Karel IV., 1316 – 1378), Přemysl (1318 – 1320), Jan Jindřich (1322 – 1375) a dvojčata Anna (1323 – 1338) a Eliška (1323 – před 1330). S Beatrix Bourbonskou: Václav (1337 – 1383) a dcera Bona (s neznámým osudem). Nemanželský syn Mikuláš (1322 – 1358).

5) U strýce ve Francii (viz věta: *Řečený král měl pak dvě provdané sestry: první vdal za krále uherského Karla prvního, a ta zemřela bezdětná; druhou pak dal za manželku Karlovi, králi francouzskému.* – To byla Lucemburkova sestra Marie, která spolu s manželem Karlem o synovce vzorně pečovala a vynahrazovala mu útrapy let předchozích; Karel si synovce oblíbil, po její smrti ho dál vzdělával a vychovával. (1322 svatba Karla s Marií, duben 1323 příchod Václava, 1324 smrt Marie.)

V den, kdy proběhla její korunovace na královnu Francie, 15. 5. 1323, byl Václav oženěn s Blankou z Valois a současně ten den byl i biřmován a přijal jméno Karel.

Jeho útrapy po narození: narodil se v roce, kdy bylo sucho, neúroda a hladomor, Jan Lucemburský se urputně hádal s českou šlechtou a s manželkou už také nevycházel. Eliška ze strachu z intrik ukryla novorozeně k přívrženci Vilémovi z Valdeka na Křivoklát. Později jeho i ostatní děti vzala a utekla s nimi na dobře opevněný Loket. Začátkem roku 1319 sem vtrhl ozbrojený Jan a ani ne tříletého syna matce násilně odebral a uvěznil ho asi na dva měsíce v hradním sklepení. Manželku s ostatními dětmi vyhnal na Mělník. Václav matku už nikdy nespatriil. Pak Jan svého syna až do dubna r. 1323 držel na Křivoklátě (už ne ve vězení, ale přesto byl zavřený).

6) 7 let při sňatku, 7 let na francouzském dvoře (5+2), ve 14 odchází do Lucemburska.

7) Cestou s mladším bratrem Janem (kterého předtím nikdy neviděl, ale brzy se sblížili) a starší sestrou Markétou. Doma nenašel nikoho.

8) Francouzsky, německy, italsky, latinsky, česky.

9) Opravil Hrad a začal zpět vydobývat královský majetek.

10) Vládl dobře a spravedlivě, lid si ho oblíbil.

11) Vrátil se do Čech, nechal si namluvit intriky a odňal Karlovi jeho pravomoci.

12) Duchařskou příhodu.

13) Bušek starší z Velhartic (před 1318 - 1337) patřil mezi přátele a důvěrníky Karla IV., kterého jako osobní komorník doprovázel během italského tažení, kde zemřel v Meranu. Jeho syn Bušek mladší z Velhartic († 1371) převzal otcovu úlohu císařova rádce a komorníka. O Buškovi z Velhartic se také ve své Baladě o Karlu IV. zmiňuje Jan Neruda.